

بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ

قانون یار
مجازات اسلامی
(مطبوعه ۱۳۹۶)

تدوین: گروه علمی مؤسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش

انتشارات چتر دانش - ۱۳۹۶

● عنوان قراردادی
● عنوان و نام پدیدآور

● مشخصات نشر
● مشخصات ظاهری
● شابک
● یادداشت
● موضوع
● موضوع
● موضوع
● شناسه افزوده
● رده بندی کنگره
● رده بندی دیویی
● شماره کتابشناسی ملی

● نام کتاب
● ناشر
● تدوین
● نوبت و سال چاپ
● شمارگان
● شابک
● قیمت

ایران. قوانین و احکام
قانون یار مجازات اسلامی (مصوب ۹۲/۲/۱) / مولف
گروه علمی مؤسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش.
تهران: چتر دانش، ۱۳۹۴.
۷۶۴ص.
۹۷۸-۶۰۰-۷۳۱۶-۷۸-۸
چاپ شانزدهم.
حقوق جزا -- ایران
حقوق جزا-- ایران-- آزمون ها و تمرین ها
مجازات -- ایران
مؤسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش
KM۳۸۰۰/۱۳۹۴ ق۲۸
۳۴۵/۵۵
۳۸۰۰۱۵۶

قانون یار مجازات اسلامی (مصوب ۹۲/۲/۱)
چتر دانش
گروه علمی مؤسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش
سی و دوم- ۱۳۹۶
۲۰۰۰
۹۷۸-۶۰۰-۷۳۱۶-۷۸-۸
۳۵۰۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خمینیری جاوید (اردیبهشت شمالی)، پلاک ۸۸

تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳

nashr.chatr@gmail.com

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

سخن ناشر

رشته حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله یکی از پرتعدادترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به‌خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند.

منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن‌ها قرار دارد، در واقع، مجموعه کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان که باید تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند. این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به‌این‌ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آن‌ها از یک سو و تناسب آن‌ها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه آموزش عالی آزاد چتردانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت‌گمارد که مهم‌ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه علمی بیش از پیش به منصه ظهور برساند.

فرزاد دانشور
مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

فهرست

۱۱	قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲
۱۱	کتاب اول: کلیات
۱۲	بخش اول: مواد عمومی
۱۲	فصل اول: تعاریف
۱۷	فصل دوم: قلمرو اجرای قوانین جزایی در مکان
۳۳	فصل سوم: قلمرو اجرای قوانین جزایی در زمان
۴۱	فصل چهارم: قانونی بودن جرایم، مجازات‌ها و دادرسی کیفری
۴۳	بخش دوم: مجازات‌ها
۴۳	فصل اول: مجازات‌های اصلی
۵۷	فصل دوم: مجازات‌های تکمیلی و تبعی
۷۰	فصل سوم: نحوه تعیین و اعمال مجازات‌ها
۷۶	فصل چهارم: تخفیف مجازات و معافیت از آن
۸۴	فصل پنجم: تعویق صدور حکم
۹۱	فصل ششم: تعلیق اجرای مجازات
۱۰۴	فصل هفتم: نظام نیمه آزادی
۱۰۷	فصل هشتم: نظام آزادی مشروط
۱۱۶	فصل نهم: مجازات‌های جایگزین حبس
۱۳۷	فصل دهم: مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان
۱۵۳	فصل یازدهم: سقوط مجازات
۱۵۳	مبحث اول: عفو
۱۵۸	مبحث دوم: نسخ قانون
۱۵۹	مبحث سوم: گذشت شاکی
۱۶۵	مبحث چهارم: مرور زمان
۱۷۳	مبحث پنجم: توبه مجرم
۱۸۱	مبحث ششم: اعمال قاعده درأ
۱۸۳	بخش سوم: جرایم
۱۸۳	فصل اول: شروع به جرم
۱۹۱	فصل دوم: شرکت در جرم
۱۹۳	فصل سوم: معاونت در جرم

۲۰۵	فصل چهارم: سردستگی گروه مجرمانه سازمان یافته
۲۰۹	فصل پنجم: تعدد جرم
۲۲۲	فصل ششم: تکرار جرم
۲۲۸	بخش چهارم: شرایط و موانع مسئولیت کیفری
۲۲۸	فصل اول: شرایط مسئولیت کیفری
۲۳۵	فصل دوم: موانع مسئولیت کیفری
۲۵۶	بخش پنجم: ادله اثبات در امور کیفری
۲۵۶	فصل اول: مواد عمومی
۲۵۹	فصل دوم: اقرار
۲۶۵	فصل سوم: شهادت
۲۷۹	فصل چهارم: سوگند
۲۸۳	فصل پنجم: علم قاضی
۲۸۶	بخش ششم: مسائل متفرقه
۲۹۳	کتاب دوم: حدود
۲۹۴	بخش اول: مواد عمومی
۲۹۸	بخش دوم: جرایم موجب حد
۲۹۸	فصل اول: زنا
۳۰۴	فصل دوم: لواط، تَفْخِیْذ و مُسَاحِقَه
۳۰۷	فصل سوم: قَوَادِی
۳۰۹	فصل چهارم: قَذْف
۳۱۷	فصل پنجم: سَبِ نَبِی
۳۱۹	فصل ششم: مصرف مُسْکِر
۳۲۰	فصل هفتم: سرقت
۳۲۹	فصل هشتم: محاربه
۳۳۳	فصل نهم: بَغی و افساد فی الارض
۳۳۷	کتاب سوم: قصاص
۳۳۸	بخش اول: مواد عمومی
۳۳۸	فصل اول: اقسام و تعاریف جنایات
۳۵۰	فصل دوم: تداخل جنایات

۳۵۳	فصل سوم: شرایط عمومی قصاص
۳۶۵	فصل چهارم: راه‌های اثبات جنایت
۳۷۹	فصل پنجم: صاحب حق قصاص
۳۹۱	فصل ششم: شرکت در جنایت
۳۹۵	فصل هفتم: اکراه در جنایت
۴۰۱	بخش دوم: قصاص نفس
۴۰۴	بخش سوم: قصاص عضو
۴۰۴	فصل اول: موجب قصاص عضو
۴۰۸	فصل دوم: شرایط قصاص عضو
۴۱۴	بخش چهارم: اجرای قصاص
۴۱۴	فصل اول: مواد عمومی
۴۲۴	فصل دوم: اجرای قصاص نفس
۴۲۵	فصل سوم: اجرای قصاص عضو
۴۲۹	کتاب چهارم: دیات
۴۳۰	بخش اول: مواد عمومی
۴۳۰	فصل اول: تعریف دیه و موارد آن
۴۳۱	فصل دوم: ضمان دیه
۴۳۲	فصل سوم: راه‌های اثبات دیه
۴۳۵	فصل چهارم: مسئول پرداخت دیه
۴۴۶	فصل پنجم: مهلت پرداخت دیه
۴۴۹	فصل ششم: موجبات ضمان
۴۷۲	فصل هفتم: تداخل و تعدد دیات
۴۷۷	بخش دوم: مقادیر دیه
۴۷۷	فصل اول: دیه نفس
۴۸۱	فصل دوم: قواعد عمومی دیه اعضا
۴۸۸	فصل سوم: دیه مقدر اعضا
۴۸۸	مبحث اول: دیه مو
۴۹۱	مبحث دوم: دیه چشم
۴۹۲	مبحث سوم: دیه بینی

۴۹۳	مبحث چهارم: ديه لاله گوش
۴۹۵	مبحث پنجم: ديه لب
۴۹۶	مبحث ششم: ديه زبان
۴۹۷	مبحث هفتم: ديه دندان
۴۹۹	مبحث هشتم: ديه گردن
۴۹۹	مبحث نهم: ديه فك
۵۰۰	مبحث دهم: ديه دست و پا
۵۰۱	مبحث يازدهم: ديه ستون فقرات، نخاع و نشيمنگاه
۵۰۲	مبحث دوازدهم: ديه دنده و ترقوه
۵۰۳	مبحث سيزدهم: ديه ازاله بكارت و افضا
۵۰۴	مبحث چهاردهم: ديه اندام تناسلي و بيضه
۵۰۵	مبحث پانزدهم: ديه پستان
۵۰۵	فصل چهارم: قواعد عمومي ديه منافع
۵۰۶	فصل پنجم: ديه مقرر منافع
۵۰۶	مبحث اول: ديه عقل
۵۰۷	مبحث دوم: ديه شنوايي
۵۰۸	مبحث سوم: ديه بينايي
۵۰۹	مبحث چهارم: ديه بويائي
۵۱۰	مبحث پنجم: ديه چشايي
۵۱۰	مبحث ششم: ديه صوت و گويائي
۵۱۱	مبحث هفتم: ديه ساير منافع
۵۱۲	فصل ششم: ديه جراحات
۵۱۶	فصل هفتم: ديه جنين
۵۱۹	فصل هشتم: ديه جنائيت بر ميت
۵۲۴	كتاب پنجم: تعزيرات و مجازات‌هاي بازدارنده
۵۲۴	فصل اول: جرايم ضد امنيت داخلي و خارجي کشور
۵۴۰	فصل دوم: اهانت به مقدسات مذهبي وسوءقصد به مقامات داخلي
۵۴۲	فصل سوم: سوءقصد به مقامات سياسي خارجي
۵۴۵	فصل چهارم: تهيه و ترويج سكه قلب

۵۴۹	فصل پنجم: جعل و تزویر
۵۶۴	فصل ششم: محو یا شکستن مهر و پلمپ و سرقت نوشته‌ها از اماکن دولتی
۵۶۶	فصل هفتم: فرار محبوسین قانونی و اخفای مقصرین
۵۷۱	فصل هشتم: غضب عناوین و مشاغل
۵۷۳	فصل نهم: تخریب اموال تاریخی - فرهنگی
۵۷۹	فصل دهم: تقصیرات مقامات و مأمورین دولتی
۵۹۰	فصل یازدهم: ارتشا و ربا و کلاهبرداری
۵۹۸	فصل دوازدهم: امتناع از انجام وظایف قانونی
۶۰۰	فصل سیزدهم: تعدیات مأمورین دولتی نسبت به دولت
۶۰۵	فصل چهاردهم: تمرد نسبت به مأمورین دولت
۶۰۶	فصل پانزدهم: هتک حرمت اشخاص
۶۰۹	فصل شانزدهم: اجتماع و تبانی برای ارتکاب جرایم
۶۱۰	فصل هفدهم: جرایم علیه اشخاص و اطفال
۶۲۵	فصل هجدهم: جرایم ضد عفت و اخلاق عمومی
۶۳۰	فصل نوزدهم: جرایم بر ضد حقوق و تکالیف خانوادگی
۶۳۷	فصل بیستم: قسم و شهادت دروغ و افشای سر
۶۴۰	فصل بیست و یکم: سرقت و ربودن مال غیر
۶۵۴	فصل بیست و دوم: تهدید و اکراه
۶۵۶	فصل بیست و سوم: ورشکستگی
۶۵۷	فصل بیست و چهارم: خیانت در امانت
۶۶۴	فصل بیست و پنجم: احراق و تخریب و اتلاف اموال و حیوانات
۶۷۵	فصل بیست و ششم: هتک حرمت منازل و املاک غیر
۶۸۰	فصل بیست و هفتم: افترای و توهین و هتک حرمت
۶۸۶	فصل بیست و هشتم: تجاهر به استعمال مشروبات الکلی و قماربازی و ولگردی
۶۹۲	فصل بیست و نهم: جرایم ناشی از تخلفات رانندگی
۷۰۰	فصل سی‌ام: جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸
۷۰۰	بخش یکم: جرایم و مجازات‌ها
۷۰۰	فصل یکم: جرایم علیه محرمانگی داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی
۷۰۰	مبحث یکم: دسترسی غیرمجاز

۷۰۰	مبحث دوم: شنود غیرمجاز
۷۰۱	مبحث سوم: جاسوسی رایانه ای
۷۰۲	فصل دوم: جرایم علیه صحت و تمامیت داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی
۷۰۲	مبحث یکم: جعل رایانه‌ای
۷۰۳	مبحث دوم: تخریب و اختلال در داده‌ها یا سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی
۷۰۳	فصل سوم: سرقت و کلاهبرداری مرتبط با رایانه
۷۰۵	فصل چهارم: جرایم علیه عفت و اخلاق عمومی
۷۰۶	فصل پنجم: هتک حیثیت و نشر اکاذیب
۷۰۸	فصل ششم: مسئولیت کیفری اشخاص
۷۱۱	فصل هفتم: سایر جرایم
۷۱۱	فصل هشتم: تشدید مجازات‌ها
۷۱۲	بخش دوم: آیین دادرسی
۷۱۲	فصل یکم: صلاحیت
۷۱۳	فصل دوم: جمع‌آوری ادله الکترونیکی
۷۱۳	مبحث اول: نگهداری داده‌ها
۷۱۳	مبحث دوم: حفظ فوری داده‌های رایانه‌ای ذخیره شده
۷۱۳	مبحث سوم: ارائه داده‌ها
۷۱۴	مبحث چهارم: تفتیش و توقیف داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی
۷۱۵	مبحث پنجم: شنود محتوای ارتباطات رایانه‌ای
۷۱۵	بخش سوم: سایر مقررات
۷۱۶	قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷
۷۲۴	قانون مجازات راجع به انتقال مال غیر مصوب ۱۳۰۸
۷۲۶	قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند
۷۳۰	سؤالات آزمون وکالت ۹۵
۷۳۴	پاسخنامه سؤالات آزمون وکالت ۹۵
۷۳۸	سؤالات آزمون قضاوت ۹۵
۷۴۶	پاسخنامه سؤالات آزمون قضاوت ۹۵
۷۵۹	درستنامه

اختصارات

قانون اساسی ق.ا

قانون مدنی ق.م

قانون تجارت ق.ت

قانون مجازات اسلامی ق.م.ا

قانون آیین دادرسی کیفری ق.آ.د.ک

قانون تشدید مجازات مرتکبین اختلاس، ارتشا و کلاهبرداری ق.ت.م.م.ا.ا.ک

قانون مسئولیت مدنی ق.م.م

قانون مجازات اسلامی

مصوب ۱۳۹۲/۲/۱

کتاب اول: کلیات

بخش اول: مواد عمومی

فصل اول: تعاریف

ماده ۱- قانون مجازات اسلامی مشتمل بر جرایم و مجازات‌های حدود، قصاص، دیات و تعزیرات، اقدامات تأمینی و تربیتی، شرایط و موانع مسئولیت کیفری و قواعد حاکم بر آنها است.

نکته ۱- انقلاب مشروطیت نخستین جرقه‌های قانون‌نویسی و ایجاد دستگاه تقنین را به وجود آورد. درست در همین راستا بود که قانون اساسی مورخ ۱۴ ذی‌قعدة ۱۳۲۴ و متمم آن در ۲۹ شعبان ۱۳۲۵ به موقع اجرا گذاشته شد و طی سال‌های بعد از مشروطیت، قوانین کلان و اثرگذاری چه در امور حقوقی و چه در امور کیفری به تصویب رسید؛ چنانکه بی‌اغراق می‌توان ادعا نمود اهمّ قوانین نظام حقوقی ما، بین سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰ هجری شمسی به تصویب رسید.

نکته ۲- سال ۱۳۰۴ هجری شمسی اولین قانون مدون کیفری با عنوان «قانون مجازات عمومی» به تصویب رسید که در سال ۱۳۵۲ با تأثیر از مکتب دفاع اجتماعی نوین، اصلاحات گسترده‌ای در آن صورت گرفت (این قانون ترجمه‌ای بود از قانون ۱۸۱۰ فرانسه، معروف به کد ناپلئون). در قانون مذکور، مجازات‌ها از جهت شدت و ضعف به جنایت، جنحه و خلاف تقسیم شده بودند و بر همین مبنا نیز برای آنها کیفر تعیین می‌گردید. در فصل هشتم، حدود مسئولیت جزایی و در فصل دهم، عفو و اعاده حیثیت پذیرفته شده بود.

نکته ۳- پس از انقلاب اسلامی در راستای تشکیل حکومت مذهبی، قوانین عرفی سابق که چندان منطبق با موازین شرعی نبودند با تغییرات گسترده‌ای همراه شدند و از این‌رو، قانون مجازات عمومی هم از این قاعده مستثنی نبود. به همین جهت قانون حدود، قصاص و دیات و قانون راجع به مجازات اسلامی در سال ۱۳۶۱ به صورت آزمایشی و به مدت ۵ سال، از تصویب کمیسیون امور قضائی مجلس شورای اسلامی گذشت.

نخستین قانون تعزیرات نیز در سال ۱۳۶۲ برای مدت ۵ سال، به تصویب کمیسیون امور قضائی مجلس شورای اسلامی رسید و در نهایت در سال ۱۳۷۵ به‌عنوان یک قانون دائمی از مواد ۴۹۸ تا ۷۲۹ تحت عنوان کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی، «تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده»، به قانون مجازات اسلامی اضافه گردید.

سال ۱۳۷۰ مصادف بود با تصویب قانون مجازات اسلامی توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام که این بار نیز همان روال قانون‌گذاری دهه شصت را تکرار نمود و به صورت آزمایشی و به مدت ۵ سال به اجرا گذاشته شد. در پنج سال بعد با تصویب ماده واحده‌های گوناگون به حجم آن افزوده شد.

نکته ۴- در سال ۱۳۸۸ قانون جرایم رایانه‌ای با ۵۶ ماده و ۲۵ تبصره به‌منزله یک قانون دائمی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. براساس ماده ۵۵ قانون مذکور شماره مواد ۱ تا ۵۴ قانون مجازات

جرایم رایانه‌ای به‌عنوان مواد ۷۲۹ تا ۷۸۲ ق.م.ا و با عنوان فصل «جرایم رایانه‌ای» منظور و شماره ماده ۷۲۹ ق.م.ا به‌شماره ۷۸۳ اصلاح گردید.

نکته ۵- با توجه به ماده ۱ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ یکی از بارزترین تغییرات این قانون نسبت به قانون مجازات اسلامی سابق، حذف مجازات‌های بازدارنده است؛^۱ به‌گونه‌ای که ماده ۱۴ ق.م.ا بیان می‌دارد: «مجازات‌های مقرر برای اشخاص حقیقی، چهار قسم است: ۱- حد، ۲- قصاص، ۳- دیه، ۴- تعزیر».

نکته ۶- در ماده یک ق.م.ا نسبت به مقرر سابق بر آن، عبارت «شرایط و موانع مسئولیت کیفری و قواعد حاکم بر آنها» اضافه شده که مَقْنَن در بخش چهارم، شرایط و موانع مسئولیت کیفری را از ماده ۱۴۰ به بعد تشریح کرده است.

۱- کدام مورد در خصوص سال تصویب «قانون راجع به مجازات اسلامی» صحیح نیست؟

(ارشد سراسری - ۱۳۸۹)

الف) ۱۳۶۲ (ب) ۱۳۶۰ (ج) ۱۳۷۵ (د) هر سه مورد

۲- در کدام یک از قوانین جزایی «جزای نقدی» مترادف با عبارت «غرامت در صورتی که مجازات اصلی باشد» تعیین شده است؟

(ارشد آزاد - ۱۳۹۲)

الف) قانون مجازات عمومی سال ۱۳۰۴

ب) قانون مجازات عمومی سال ۱۳۵۲

ج) قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب سال ۱۳۵۱

د) قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۶۱

۳- در کدام یک از قوانین کیفری زیر در مورد «مستی» حکمی پیش‌بینی نشده بود؟

(ارشد سراسری - ۱۳۹۳)

الف) قانون مجازات عمومی ۱۳۰۴ (ب) قانون راجع به مجازات اسلامی ۱۳۶۱

ج) قانون مجازات عمومی اصلاحی ۱۳۵۲ (د) قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰

پاسخنامه

سؤال ۱: گزینه د صحیح است. قانون راجع به مجازات اسلامی در سال ۱۳۶۱ به‌صورت آزمایشی و به مدت ۵ سال از تصویب کمیسیون امور قضائی مجلس شورای اسلامی گذشت. طرح این سؤال از اساس اشتباه است چرا که قطعاً گزینه «د» صحیح خواهد بود. به‌فرض اگر کسی گزینه «ج» را انتخاب کند، یعنی سال تصویب این قانون هم ۶۰ و هم ۶۲ بوده است!

سؤال ۲: گزینه ب صحیح است. با توجه به ماده ۱۳ ق.م.ع مصوب ۱۳۵۲ (مراجعه شود به مختارزاده، میثم، قانون بار جزای عمومی، چتر دانش، ۱۳۹۴، نکته ۷ ذیل ماده ۱۹ ص ۶۹)

سؤال ۳: گزینه الف صحیح است.

۱- تعریف مجازات‌های بازدارنده در ماده ۱۷ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۷۰ بیان شده بود: «مجازات بازدارنده، تأدیب یا عقوبتی است که از طرف حکومت به‌منظور حفظ نظم و مراعات مصلحت اجتماع در قبال تخلف از مقررات و نظامات حکومتی تعیین می‌گردد از قبیل حبس، جزای نقدی، تعطیل محل کسب، لغو پروانه و محرومیت از حقوق اجتماعی و اقامت در نقطه یا نقاط معین و منع از اقامت در نقطه یا نقاط معین و مانند آن.»

ماده ۲- هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود.

نکته ۱- در یک تقسیم‌بندی کلی، بنیان‌های حقوق جزا به دوره‌های انتقام خصوصی، تعدیل نسبی انتقام خصوصی و تحول به سمت دادگستری عمومی تقسیم می‌شود. بر این مبنا، در دوره نخست، انتقام ایزاری در دست هر شخص بود و می‌توانست به هر میزان (حتی بیش از استحقاق مرتکب جرم) مجازات نماید. اما با تکامل اندیشه‌های بشر و شکل‌گیری دولت در مفهومی مدرن و متعاقب آن تصویب قانون، یکی از اصول اولیه حقوق کیفری که انتقام را تحت ضابطه قرار داد، اصل قانونی بودن جرم و مجازات است. (ر.ک مختارزاده، میثم، قانون یار جزای عمومی، انتشارات پتر دانش، مکاتب کیفری و تاریخ تحولات حقوق جزا، ص ۲۵۹ الی ۲۷۶)

نکته ۲- مونتسکیو در کتاب روح‌القوانین و سزار بکاریا در کتاب مشهور رساله جرایم و مجازات‌ها، از نخستین کسانی بودند که به اصل قانونی بودن جرم و مجازات اشاره کردند. (همان)

نکته ۳- رفتار مجرمانه به رفتار مجرمانه مثبت (فعل)، رفتار مجرمانه منفی (ترک فعل) و فعل ناشی از ترک فعل تقسیم می‌شود که در واقع بخشی از عنصر مادی جرم را تشکیل می‌دهد. گرچه برخی از حقوق‌دانان به این تقسیم‌بندی، مواردی همچون داشتن و نگهداری کردن را هم اضافه نموده‌اند و آن را تحت عنوان کلی «حالت» تعریف کرده‌اند؛ با این وصف، به نظر می‌رسد، مورد اخیر نیز در چارچوب فعل یا ترک فعل قرار می‌گیرد.

نکته ۴- متن پیشین ماده فوق به این صورت انشا شده بود: «جرم، فعل یا ترک فعلی است که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است و هیچ فعل یا ترک فعلی را نمی‌توان جرم دانست مگر آنکه در قانون برای آن مجازات در نظر گرفته شده باشد»؛ با این وصف، این متن با ایراد شورای نگهبان مواجه شد و به‌صورت ماده فعلی درآمد. به‌نظر می‌رسد این ایراد ناشی از وجود اصل ۱۶۷ قانون اساسی است، چرا که شورای نگهبان نمی‌خواسته با تصویب این ماده بدین شکل، دست قاضی را در رجوع به منابع فقهی بسته نگه دارد. تصویب ماده به این صورت، ایراد اصل قانونی بودن جرم و مجازات را در پی خواهد داشت. اصل ۱۶۷ قانون اساسی مقرر می‌دارد: «قاضی موظف است کوشش کند حکم هر دعوا را در قوانین مدونه بیابد و اگر نیابد با استناد به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر، حکم قضیه را صادر نماید و نمی‌تواند به بهانه سکوت یا نقص یا اجمال یا تعارض قوانین مدونه، از رسیدگی به دعوا و صدور حکم امتناع ورزد.»

نکته ۵- در این خصوص، به حکم مقرر در ماده ۲۲۰ ق.م.ا هم رجوع شود.

نکته ۶- از جمله مواد مرتبط با این ماده در خصوص اصل قانونی بودن جرم و مجازات مواد ۱۰، ۱۲ و ۱۳ ق.م.ا و اصول ۳۶ و ۱۶۹ قانون اساسی است.

نکته ۷- پذیرش و اجرای اصل قانونی بودن جرم و مجازات از موجبات جلوگیری از تصمیم‌های خودسرانه، استبداد قضائی و یا نقض آزادی فردی شهروندان است.

نکته ۸- مبانی شرعی برای اصل قانونی بودن جرم و مجازات عبارتند از: ۱- آیه شریفه: «لایکلف الله نفساً الا ما آتیها» ۲- آیه شریفه ۱۵ سوره مبارکه اسرا: «و ما کنا معذبین حتی نبعث رسولاً» ۳- قاعده قبح عقاب بلا بیان ۴- حدیث نبوی: «رفع عن امتی تسعه اشیا ... و ما لا یعلمون».

۱- هر فعل یا ترک فعلی، جرم شمرده می‌شود که: ... (ارشد سراسری - ۱۳۷۵)

الف) در قانون برای آن مجازات و اقدامات تأمینی تعیین شده باشد.

ب) فقه جزایی، آن را جرم بداند.

ج) در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد.

د) مغایر با موازین شرع باشد، جرم محسوب است.

۲- قانون مجازات اسلامی جدید کدام یک از تعاریف زیر را در خصوص جرم پذیرفته است؟

الف) هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود.

ب) هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود.

ج) هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون یا شرع برای آن مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی تعیین شده باشد، جرم محسوب می‌شود.

د) هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون یا شرع برای آن مجازات تعیین شده باشد، جرم محسوب می‌شود.

۳- معاهدات بین‌المللی در چه صورتی جزو منابع حقوق کیفری محسوب می‌شود؟

الف) در هر صورت

ب) در هیچ صورت

ج) در صورتی که به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد.

د) در صورتی که به امضای رئیس‌جمهوری برسد.

۴- قانون جدید مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ کدام یک از تعاریف زیر را در مورد جرم پذیرفته است؟

الف) هر رفتاری اعم از فعل، ترک فعل، فعل ناشی از ترک فعل و حالت که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود.

ب) هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود.

ج) هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات یا اقدامات تأمینی یا تربیتی پیش‌بینی شده است، جرم محسوب می‌شود.

- د) هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد، جرم محسوب می‌شود.
۵- کدام یک از این جرایم مطلق است؟ (ارشد آزاد- ۱۳۹۲)
- الف) ورشکستگی به تلقب
 ب) سوء قصد به جان رهبر معظم انقلاب
 ج) نشر اکاذیب
 د) افترای عملی
- ۶- کدام گزینه در خصوص «جرم مستمر» صحت ندارد؟** (ارشد آزاد- ۱۳۹۳)
- الف) قصد مجرمانه باید در هر لحظه تکرار شود.
 ب) در صورتی که در طول استمرار جرم قانون جدیدی وضع شود، به موجب قانون لاحق قابل مجازات است هر چند شدیدتر باشد.
 ج) رکن مادی جرم در برهه‌ای از زمان استمرار دارد.
 د) رکن مادی جرم در یک لحظه واقع شده و آثار آن در طول زمان ادامه می‌یابد.
- ۷- کدام گزینه در مورد مراحل ترتیبی تفسیر قوانین کیفری درست است؟** (ارشد سراسری- ۱۳۹۲)
- الف) تفسیر مضیق، احراز نظر قانون‌گذار، تفسیر به نفع متهم
 ب) احراز نظر قانون‌گذار، تفسیر مضیق، تفسیر به نفع متهم
 ج) تفسیر مضیق، تفسیر به نفع متهم، احراز نظر قانون‌گذار
 د) تفسیر به نفع متهم، تفسیر مضیق، احراز نظر قانون‌گذار
- ۸- بر اساس قواعد تفسیر قوانین کیفری، کدام گزینه نادرست است؟** (ارشد سراسری- ۱۳۹۳)
- الف) تفسیر گسترده به ضرر متهم جایز نیست.
 ب) قوانین کیفری در موارد ابهام به سود متهم تفسیر می‌شود.
 ج) تفسیر گسترده به ضرر متهم می‌تواند جایز باشد.
 د) قوانین کیفری در موارد اجمال به سود متهم تفسیر می‌شود.
- ۹- با توجه به اصول حقوق کیفری، کدام گزینه در خصوص رابطه میان «انگیزه» و «قصد مجرمانه» صحیح است؟** (ارشد سراسری- ۱۳۹۳)
- الف) انگیزه از قصد مجرمانه جداست و به‌طور کلی از ارکان عنصر معنوی جرم به‌شمار نمی‌رود.
 ب) انگیزه همان سوءنیت عام در جرایم عمدی است.
 ج) انگیزه همان سوءنیت خاص در برخی جرایم عمدی است.
 د) انگیزه همان قصد مجرمانه در جرایم عمدی است.